

Filozofia dla bibliotekarzy i niebibliotekarzy – na łamach przedwojennego czasopisma „Bibliotekarz”

Zdzisław Gębołyś

UNIWERSYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO
ORCID: 0000-0001-6322-478X

ABSTRACT

Philosophy for librarians and non-librarians - in the pages of the pre-war journal “Bibliotekarz”

The journal “Bibliotekarz” was published in 1919, 1929–1939 as an organ of the Polish Librarians Association. It was the most important professional librarian journal, next to “Przegląd Biblioteczny”, published in Poland in the interwar period. Basically, the journal was intended for librarians working in public libraries, fulfilling various functions in the area of library practice: information, advisory and education. In addition, in the years 1929–1934, under a changed title – “Bulletin of the Public Library of the Capital City of Warsaw” (publisher, from 1934 – co-publisher), it acted as a reporter on the activities of this library.

An expression of the magazine’s servitude and openness towards readers, and libraries – towards library users, was the publication in its pages of information and reports on books from various fields of knowledge, collected and made available in the library, among which philosophy occupied a prominent place. The aim of the article is to show the presence of philosophy in the pages of “Bibliotekarz” and in the Public Library of the Capital City of Warsaw itself. In particular, the popularization of philosophy through the publication of bibliographic reports on new and old philosophical books, and reviews of philosophical books published in the

journal, was discussed. Moreover, the presence of philosophy in the librarian training programs at the One-Year Library School operating at the Public Library of the Capital City of Warsaw was also presented. From the reports of the Library, information about philosophical acquisitions, books and periodicals was extracted. Walter Auerbach's text on philosophical literature, useful for librarians in their professional work, found a special discussion. The silhouette of this outstanding pre-war librarian, his life and professional path and his most important works were dusted off from oblivion.

KEY WORDS: „Bibliotekarz” [A Librarian] (journal), Związek Bibliotekarzy Polskich, Polish Librarians Association, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy” [Bulletin of the Public Library of the Capital City of Warsaw] (journal), the popularization of philosophy, One-Year Library School in Warsaw

SŁOWA KLUCZOWE: „Bibliotekarz” (czasopismo), Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy” (czasopismo), popularyzacja filozofii, Jednorooczna Szkoła Biblioteczna w Warszawie

Wstęp

Filozofia jest wszechobecna. I właściwie nie ma w tym stwierdzeniu nic specjalnie odkrywczego. Filozofią zajmuje się przecież prawie każdy średnio co najmniej inteligentny człowiek. Nie dość tego, każdemu wydaje się, że się zna na filozofii. To jednak stanowczo za mało, aby wypowiadać się autorytatywnie o filozofii, aby uczestniczyć w filozoficznych dysputach, nie mówiąc już o tym, aby uprawiać filozofię. Jak się wydaje, podobnie ma się rzecz z obecnością filozofii w życiu codziennym, w instytucjach oświatowych, kulturalnych i naukowych, także w bibliotekach i w szkołach. Chcąc potwierdzić lub zaprzeczyć tezie o obecności filozofii gdziekolwiek, trzeba najpierw przejrzeć dziesiątki, a może nawet setki źródeł i opracowań. Z naukowego punktu widzenia za interesujące, a może nawet ważne źródło wiedzy o filozofii można uznać każde czasopismo naukowe i popularnonaukowe z obszaru nauk społecznych i humanistycznych, również czasopismo bibliotekarskie. Przemawiają w tym wypadku związki biblioteki z filozofią, obecność dzieł filozoficznych w zbiorach bibliotecznych. Bez cienia przesady można powiedzieć, że ma ona charakter powszechny, tzn. filozofia jest obecna we wszystkich bibliotekach, bez wyjątku. Filozofia (książki, czasopisma, teraz również dokumenty elektroniczne) jest w bibliotekach poszukiwana, studiowana i czytana. Można to przyjąć *a priori*.

¹ Redakcja, „Bibliotekarz”, 1 (1919), s. 1–2.

Już jednak z tych dwóch podstawowych, wyżej wyliczonych powodów przedmiot naszej rozprawy znajduje uzasadnienie. Postaramy się dowieść, że tak właśnie było w okresie międzywojennym w Warszawie, biorąc na warsztat czasopismo „Bibliotekarz”, organ bibliotek publicznych w Polsce w latach 1919, 1929–1939, koncentrujący się terytorialnie na Warszawie, instytucjonalnie na Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, ale też wychodzący poza Warszawę, na obszar całej Polski, a nawet poza jej granice. Poprzez analizę zawartości czasopisma pokażemy obszary występowania tematyki filozoficznej w czasopiśmie, w szczególności odniesienia bibliograficzne, obecność filozofii w programie Jednorocznej Koedukacyjnej Szkoły Bibliotekarskiej, działającej przy warszawskiej Bibliotece Publicznej. Szczególną uwagę zwrócimy na jedyny tekst filozofa o filozofii – Waltera Auerbacha o doborze literatury z filozofii dla bibliotek i bibliotekarzy. Przypomnimy przy okazji wybitną, acz zapomnianą postać filozofa, jego drogę życiową, zawodową i naukową oraz jego naukowe dokonania.

„Bibliotekarz”

W 1919 r., na progu niepodległej Rzeczypospolitej ujrzało światło dzienne pierwsze czasopismo bibliotekarskie w dziejach polskich bibliotek, dość siermiężne w formie, wydane na dość lichym papierze, o czym świadczą pozółkłe po 100 latach stronicie pisma, w dodatku o niewielkiej objętości, co poniekąd zrozumiałe, zważywszy na trudny moment, kiedy powstało, o niezbyt zróżnicowanej tematyce, ograniczonej przynajmniej deklaratywnie do bibliotek publicznych. Pismo, jak głosiła redakcja w tekście wstępnym, miało służyć przede wszystkim bibliotekom publicznym (powszechnym), które według wydawcy były podłożem, a poniekąd gwarantem, rozwoju czytelnictwa w społeczeństwie¹. Pismo, koncentrując się na sprawach czysto fachowych, związanych z pracą bibliotekarską, stawiało sobie za cel przybliżenie zagadnień dotyczących roli

bibliotek powszechnych w społeczeństwie oraz wpływu książki na tożsamość narodową i świadomość społeczną². Po latach w powojennej Polsce Wanda Dąbrowska, redaktorka naczelna „Bibliotekarza”, wyjaśniała, że pismo miało ambicję, aby biblioteki odgrywały poważną i twórczą rolę w obszarze oświaty i kultury³. Niestety pierwszy „Bibliotekarz” nie przetrwał próby czasu i po wydaniu czterech zeszytów został zawieszony wskutek trudności finansowych wywołanych przez strajk drukarzy⁴. Odrodził się dopiero po 10 latach (1929) pod nowym tytułem „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, co miało zasadniczy wpływ na oblicze ideowe i programowe pisma⁵. Faktycznie jego głównym zadaniem, skrzętnie realizowanym, było systematyczne informowanie o działalności warszawskiej biblioteki poprzez sprawozdania, kronikarskie zapiski, doniesienia z działającej przy bibliotece szkole bibliotekarskiej, czasami okraszane wykraczającymi poza te ramy tekstami autorskimi. Jedynym łącznikiem pomiędzy oboma edycjami był rozbudowany dział bibliograficzny, w którym biblioteka informowała świat zewnętrzny o dubletach (*Duplicata*), czyli o książkach, których chciałaby się pozbyć, dalej o książkach, które chciałaby nabyć (*Desiderata*). Na całe szczęście po 5 latach powrócono do pierwotnych założeń. Od szóstego rocznika (1934/1935) pismo powróciło nie tylko do poprzedniej nazwy „Bibliotekarz”, ale przede wszystkim do swoich źródeł, eksponując głównego adresata pisma – biblioteki publiczne. „Bibliotekarz” stawiał sobie za cel informowanie o życiu bibliotek publicznych, o ich bieżących problemach, pomaganie w ich rozwiązywaniu poprzez teksty o charakterze poradniczym, informacyjnym oraz bibliograficznym⁶. Redakcja nie zrezygnowała z zamiaru prezentowania roli społecznej biblioteki i książki, i docierania do szerszych, także niebibliotekarskich kręgów. Wyrazem tego było zamieszczanie wykazów nowych książek z różnych dziedzin przydatnych w bibliotekach publicznych oraz przeglądów zawartości różnych czasopism pod kątem tematyki bibliotekarskiej.

2 *Ibidem*.

3 W. Dąbrowska, *Pierwsze wcielenie „Bibliotekarza”*. Przyczynek do dziejów prasy bibliotekarskiej. „Bibliotekarz”, 11 (1963), s. 324–327; Zob. też R. Przelaskowski, *Rys dziejów czasopisma „Bibliotekarz” (1919–1963)*, „Przegląd Biblioteczny”, 3 (1964), s. 153–162; J. Kornecka, „Bibliotekarz”. *Lata 1929–1939*, „Bibliotekarz”, 11 (1963), s. 328–341; A. Kempa, *Z dziejów „Bibliotekarza” i „Poradnika Bibliotekarza” [w:] Co nam zostało z tych lat. 80-lecie „Bibliotekarza” i 50-lecie „Poradnika Bibliotekarza”*, J. Nowicki (red.). Warszawa, 2000, s. 9–16; Z. Gębołyś, „Bibliotekarz” 1919 – widziany po (100) latach, „Bibliotekarz”, 4 (2019), s. 4–9.

4 „Bibliotekarz”, 5–6 (1919), s. 1.

5 *Od Redakcji*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 1–2 (1929–1930), s. 1.

6 *Od Redakcji*, „Bibliotekarz”, 1 (1934–1935), s. 1.

„Bibliotekarz” z racji niewielkiego nakładu (1000–1400 egzemplarzy) nie był w stanie wejść pod strzechy, tzn. dotrzeć, poza bibliotekarzami oraz działaczami społecznymi i oświatowymi tudzież miłośnikami książek i bibliotek, do szerszych rzesz niebibliotekarzy. Pomimo tego jest ważnym dowodem i świadectwem tamtych czasów, pokazującym, jak ówczesni bibliotekarze pojmowali bibliotekę publiczną, jak ją tworzyli, jak zamierzali poprzez zbiory dotrzeć do czytelników. Pomiędzy kwietniem a późną jesienią 1919 r. ukazały się 4 numery pisma, w tym dwa podwójne (3/4; 5/6), w miejsce zakładanych 12. W zamysśle „Bibliotekarz” miał być miesięcznikiem, o objętości 1 arkusza, w formacie 25 × 17 cm. Łączna objętość wszystkich 4 numerów wyniosła 112 stron. Po 10 latach przerwy pismo zostało reaktywowane w 1929 r. pod nazwą „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”. Biuletyn nominalnie nadal miał być miesięcznikiem (tab. 1).

Tab. 1 „Bibliotekarz” 1919. Charakterystyka formalna pisma

„Bibliotekarz” 1919		
Cecha	Nominalna	Faktyczna
Częstotliwość	miesięcznik	miesięcznik, dwumiesięcznik
Liczba wydanych numerów	12	4 (1, 2, 3/4, 5/6)
Objętość	1 arkusz – 95 stron	2 (28+32+32+20) Razem 112 stron
Cena	zmienna	10 marek
Nakład	zmienny	1000
Ilustracje	zmienna	–
Ogłoszenia	zmienna	7

Źródło: „Bibliotekarz”, 1–6 (1919).

Praktyka wydawnicza odbiegała jednak znacznie od przyjętych założeń. Faktycznie zamiast 60 numerów w ciągu pięciu lat wydawania pisma (1929–1934) ukazały się tylko 34 numery. Częstotliwość pisma podlegała fluktuacjom. W omawianym okresie aż 12 numerów

wydanych zostało w formie dwumiesięcznika, trzy jako kwartalnik, 19 jako miesięcznik. Łączna objętość wszystkich wydanych 34 numerów była również niższa od deklarowanego 1 arkusza na numer (16 stron) i wyniosła 463 stron, zamiast 960 stron. Sytuacja generalnie nie uległa zmianie po przekształceniu pisma z biuletynu jednej biblioteki w organ bibliotek publicznych. W trzecim okresie wydawania pisma (1934/35–1939) ukazały się 34 numery (60) o łącznej objętości 846 stron (1544). Ta rozbieżność, jak przypuszczamy miała swe źródło w problemach finansowych kolejnych wydawców pisma, wynikających ze światowego kryzysu ekonomicznego (tab. 2).

Tab. 2 „Bibliotekarz” 1929–1934. Charakterystyka formalna pisma

„Bibliotekarz” 1929–1934		
Cecha	Nominalna	Faktyczna
Częstotliwość	Miesięcznik	miesięcznik, dwumiesięcznik kwartalnik półrocznik
Liczba wydanych numerów	60	1929/1930 – 9 1930/1931 – 8 1931/1932 – 7 1932/1933 – 5 1933/1934 – 4 + numer specjalny 33 + numer specjalny Razem: 34 numery
Objętość	1 arkusz – 960 stron	1929/1930 – 72 s. 1930/1931 – 119 s. 1931/1932 – 128 s. 1932/1933 – 92 s. 1933/1934 – 52 s. Razem: 463 s.
Cena	zmienna	50 groszy; 75 groszy, 1–2 złote
Nakład	zmienna	1000 egz.
Ilustracje	zmienna	57
Ogłoszenia	zmienna	3

Źródło: „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy” 1929–1934.

Tab. 3 „Bibliotekarz” 1934/1939. Charakterystyka formalna pisma

„Bibliotekarz” 1934–1939		
Cecha	Nominalna	Faktyczna
Częstotliwość	miesięcznik	miesięcznik dwumiesięcznik
Liczba wydanych numerów	60	1934/1935 – 5 1935/1936 – 8 1936/1937 – 6 1937/1938 – 6 1938 – 6 1939 – 3 34
Objętość	1152 stron	1934/1935 – 133 s. 1935/1936 – 182 s. 1936/1937 – 139 s. 1937/1938 – 163 s. 1938 – 145 s. 1939 – 84 s. Razem: 846
Cena	zmienna	1934/1935 – 1 zł 1935/1936 – 0,5–1,5 1936/1937 – 0,5–1,5 1937/1938 – 0,5–1,5 1938 – 0,5–1,5 1939 – 1 zł
Nakład	zmienny	1000 egz.
Ilustracje	zmienna	81
Ogłoszenia	zmienna	35

Źródło: „Bibliotekarz” 1934–1939.

Kompozycja „Bibliotekarza”

1919

Kompozycja „Bibliotekarza” podlegała właściwie ciągłym zmianom i modyfikacjom, bez naruszania konstrukcji zasadniczej. W roczniku 1919 z pierwotnego jednego działu wyłoniły się poddziały poświęcone ruchowi wydawniczemu, organizacjom fachowym (nie tylko bibliotekarskim) oraz poszczególnym bibliotekom. W części artykułowej zostały opublikowane 24 artykuły (4+3+11+6). Dział artykułowy dopełnia część przeglądowa. W istocie rzeczy jest to dział sprawozdawczy, kronika

wydarzeń krajowych w dziedzinie bibliotekarstwa publicznego. Redakcja uporządkowała je w 3–5 głównych częściach: *Z życia organizacji*; *Z życia bibliotek*; *Drobiazgi*; *Z życia ZBP*; *Z chwili bieżącej*. Prawie w każdym numerze zamieszczane były notatki o bibliotekach publicznych, zwykle 1–2 stronicowe, prezentujące ich stan aktualny oraz najważniejsze problemy.

7 Liczba artykułów.

„Bibliotekarz” nie posiadał działu recenzyjnego. Rolę quasi-przeglądu piśmiennictwa pełniła w roczniku 1919 rubryka *Przegląd ruchu wydawniczego*. Układ pisma pozostał niezmienny w zasadzie tylko w głównym kształcie, jakim był podział na dwa działy: artykułowy i przeglądowo-informacyjny. Tworzyło go sześć głównych działów: *Kronika*; *Desiderata (dzieła poszukiwane)*; *Duplicata (dzieła do sprzedania)*; *Wydawnictwa Biblioteki*; *Nowe książki*; *Poradnia Biblioteczna ZBP* (zob. tab. 4).

Tab. 4. „Bibliotekarz” 1919–1939. Kompozycja pisma

Rok		
1919	1929–34	1934–1939
Dział artykułów – 22 ⁷	Dział artykułów – 80	Dział artykułów – 7
Dział przeglądowy – 15 Przegląd – 1 Przegląd ruchu wydawniczego – 3 Z życia bibliotek – 3 Drobiazgi – 2 Ogłoszenia – 3 Z życia organizacji fachowych i oświatowych – 3	Dział informacyjno-przeglądowy – 116 Kronika – 33 Desiderata – 25 Duplicata – 24 Nowe książki – 18 Poradnia Biblioteczna – 10 Sprawozdania Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – 6	Dział informacyjno-przeglądowy – 187 Drobiazgi – 13 Kronika bibliotek – 376 not Nowe książki z zakresu bibliotekoznawstwa – 204 noty Odpowiedzi redakcji – 6 Przegląd treści bibliotekarskich na łamach czasopism – 204 noty Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – 10 Wykaz nowych książek – 23 zestawienia – od nr 1/2 (1934/1935) do nr 1/2 (1939) Sprawozdania o nowych książkach – 33 Książki nadesłane do redakcji – 196 pozycji Z życia bibliotek – 9 tekstów ZBP 31 not Szkolenie bibliotekarzy – 2 teksty

Źródło: „Bibliotekarz” 1919–1929–1939.

1929–1934

Czasopismo w myśl przyjętych założeń chciało nadal informować, ale i inspirować. Układ pisma pozostał niezmieniony w zasadzie w swoim głównym kształcie, jakim był podział na dwa działy: artykułowy i przeglądowo-informacyjny. Tworzyło go sześć głównych działów: *Kronika*; *Desiderata*; *Duplicata*; *Wydawnictwa Biblioteki*; *Nowe książki*; *Poradnia Biblioteczna ZBP*.

Dział artykułowy został ściśle powiązany z działalnością wydawcy pisma. Złożyło się na tę część ok. 80 artykułów o charakterze informacyjnym, prezentujących działalność Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy oraz Roczną Szkołę Bibliotekarską, działającą przy bibliotece. Poczynając od nr. 5/6 (1929/1930) Biuletyn zamieszczał wykaz wydawnictw Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy z lat 1906–1929 (30 pozycji) oraz z lat 1928–1930 (6 pozycji). Pozostałe trzy działy: *Desiderata*, *Duplicata* i *Nowe książki*, chociaż też jako takie powiązane z działalnością biblioteki, są również cennym źródłem informacji o jej potrzebach, o współpracy w zakresie wymiany książek oraz o lukach w księgozbiorze. Od nr. 7 (1929) do rocznika IV włącznie pojawił się w „Biuletynie” cenny dział *Nowe książki*, przynoszący informacje o ważniejszych książkach otrzymanych przez bibliotekę w okresie miesiąca sprawozdawczego. Od nr. 10/11 (1930/1931) na łamach czasopisma pojawił się kolejny dział: *Poradnia Biblioteczna warszawskiego koła Związku Bibliotekarzy Polskich*. Zamieszczano w nim sprawozdania z działalności poradni oraz teksty prezentujące opis poszczególnych działów pracy, jak np. biblioteki ruchome, składnica, kursy bibliotekarskie.

1934/1935–1939

Od kwietnia 1934 r. rozpoczął się nowy i ostatni etap w dziejach „Bibliotekarza”. Pod nowym, starym tytułem, w nowych organizacyjnych „szatach” dokonała

się ewolucja, albo mała rewolucja pisma. Z rocznika 1919 przywrócone zostały działy *Drobiazgi* i *Ogłoszenia*. Zapewne zdecydowała o tym wola współwydawcy. Zgodnie z deklaracją programową „Bibliotekarz” miał się składać z dziewięciu działów głównych: artykuły informacyjne; życiorysy bibliotekarzy; wykaz nowych książek zaleconych dla bibliotek publicznych; przegląd treści czasopism bibliotekarskich; sprawozdania o nowych książkach z zakresu bibliotekarstwa; kronika życia bibliotek publicznych; odpowiedzi redakcji; drobiazgi; ogłoszenia⁸. Istotną zmianą był powrót ZBP na łamy pisma w postaci kolumny informującej o życiu związku. Ceną kompromisu organizacyjnego było zniknięcie z łam pisma kilku kolumn eksponujących działalność Biblioteki Publicznej, tj. *Duplicata*, *Desiderata*, *Nowe książki*. Zachowane zostały sprawozdania Biblioteki Publicznej. Trzonem pisma w nowym wcieleniu pozostał dział artykułów informacyjno-problemowych. Nie miał on ani stałych rozmiarów formalnych, ani stałej objętości. Więcej tekstów pojawiało się oczywiście w numerach łączonych, np. 3/5 (1934/1935) – aż 9 tekstów, a w 3/4 (1939) – 7 tekstów. W dziale artykułowym od nr 3/4 (1937/1938) zaczęto zamieszczać okólniki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Nie będzie błędem wliczenie do tego działu życiorysów bibliotekarzy. Zestawienia bibliograficzne były stałym elementem pisma w latach 1934–1939. Dział *Książki z dziedziny bibliotekarstwa* jest w istocie adnotowaną bibliografią polskich i obcych książek z tej dyscypliny, w szczególności z zakresu teorii, praktyki i innych zagadnień. Niezmiernie ważnym i cennym źródłem informacji dla pracowników bibliotek publicznych stał się regularnie drukowany dział *Bibliotekarstwo na łamach polskich i zagranicznych czasopism*. Był to nieschematyczny, niestandardowy przegląd zawartości czasopism, przynoszący krótkie noty informujące o artykułach zamieszczonych głównie na łamach czasopism fachowych, także pokrewnych w stosunku do bibliotekarstwa, np. w czasopismach

⁸ *Od Redakcji, „Bibliotekarz”, 1 (1934–1935), s. 1.*

9 Zob. J. Krackiewicz: *Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy w latach 1914–1928* [w:] *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*, S. Tazbir (red.), Warszawa 1961, s. 527–546.

literackich, a niekiedy nawet w czasopismach o treści ogólnej. Podobnie kompensacyjny charakter w stosunku do rzeczywistości miało informowanie o tekstach bibliotekarskich drukowanych w zagranicznej prasie fachowej. Warto w tym miejscu wspomnieć też o kontynuowanym dziale *Książka w bibliotece*. Dział ten był podzielony na cztery główne części: 1. powieści dla dorosłych; 2. książki dla dzieci i młodzieży; 3. literatura popularnonaukowa; 4. dział naukowy. Był on przygotowywany przez Poradnię Biblioteczną ZBP. Istotną częścią „Bibliotekarza” z lat 1934–1939 był dział kronikarski. Równoległe, choć nieregularnie „Bibliotekarz” informował o kursach bibliotekarskich organizowanych przez ZBP.

Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy

Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy jest jedną z największych i najstarszych bibliotek publicznych w Polsce. Powstała w 1907 r. z inicjatywy Towarzystwa Biblioteki Publicznej jako księżnica naukowa przeznaczona dla wszystkich czytelników bez względu na status społeczny. Wśród jej założycieli znaleźli się m.in. pisarz Stefan Żeromski, socjolog, ekonomista i pedagog w jednej osobie Ludwik Krzywicki oraz filozof Seweryn Smolikowski. W 1914 r. na mocy darowizny Eugenii Kierbedziowej biblioteka otrzymała własny gmach przy ul. Koszykowej 26, który użytkuje do dziś. W latach 1914–1928 biblioteka funkcjonowała jako biblioteka organizacji społecznej, co miało poniekąd wpływ na jej stan i organizację. W 1914 r. biblioteka otrzymała prawo do egzemplarza obowiązkowego, ale głównym źródłem dopływu książek do księgozbioru były dary. Instytucja cierpiała w pierwszej fazie swojej działalności (do 1928 r.) na niedostatek personelu, miała też problemy z ogrzewaniem⁹. 19 kwietnia 1928 r. biblioteka została przejęta przez m. s. Warszawę, co przyczyniło się nie tylko do zapewnienia stabilizacji, ale przede wszystkim do jej rozwoju. W latach 1928–1939 biblioteka zorganizowała wzorową sieć biblioteczną, liczącą

w przededniu wybuchu II wojny światowej ogółem 55, oprócz „Koszykowej”, agend, w tym 5 filii dzielnicowych, 32 wypożyczalnie, 14 czytelnia dla dzieci, 2 wypożyczalnie specjalne oraz 2 działy pomocnicze. Księgozbiór biblioteki wzrósł prawie trzykrotnie, z 206 788 tomów w 1928 r. do ponad 553 000 tomów w 1939 r. Prenumerata tytułów, gazet oraz czasopism polskich i zagranicznych osiągnęła stan 861 tytułów. Nominalnie księgozbiór biblioteki miał uniwersalny charakter, aczkolwiek wyraźnie preferowane były w gromadzeniu nauki społeczne. Co ważne, do 1924 r. instytucja pełniła funkcję Biblioteki Narodowej¹⁰. W przededniu wybuchu II wojny światowej odwiedziło bibliotekę prawie 153 694 czytelników, a wypożyczonych zostało ok. 250 tys. woluminów¹¹. Powiedzmy, w gwoli zobrazowania miejsca biblioteki w przedwojennej stolicy Polski, że Warszawa liczyła w 1939 r. prawie 1,5 mln mieszkańców. Biblioteka zorganizowała nowoczesną służbę informacyjną, centralny ośrodek metodyki i instruktażu dla miejskiej sieci bibliotecznej. Przy bibliotece działała szkoła bibliotekarska oraz było wydawane czasopismo „Bibliotekarz”¹². W rezultacie II wojny światowej biblioteka utraciła ok. 84% zbiorów (456 tys. z 553 tys.). Zniszczeniu uległo wiele placówek bibliotecznych¹³.

Filozofia na łamach „Bibliotekarza”

Filozofia jest obecna na łamach „Bibliotekarza” właściwie przez cały okres międzywojenny. Wynika to przede wszystkim stąd, że „Bibliotekarz” pomimo zmian tytułu, profilu i kompozycji pisma, przez cały ten czas był związany z Biblioteką Publiczną m.st. Warszawy. Instytucja ta była przynajmniej do 1928 r., czyli do momentu utworzenia Biblioteki Narodowej, głównym źródłem wiedzy i wiadomości o stanie księgozbioru, o potrzebach biblioteki w zakresie rozbudowy i uzupełniania zasobów o publikacje ze wszystkich dziedzin wiedzy. Filozofia pojawia się najpierw w „Bibliotekarzu” w postaci danych statystycznych, a równocześnie w postaci informacji

¹⁰ M. Bzowska, *Biblioteka Publiczna 1914–1928* [w:] *Z dziejów książki i bibliotek...*, s. 546–560.

¹¹ I. Gawinkowa, *Biblioteka Publiczna w latach 1928–1939* [w:] *Z dziejów książki i bibliotek...*, s. 561–605.

¹² C. Kozioł, *Szkoła Bibliotekarska przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy* [w:] *Z dziejów książki i bibliotek...*, s. 737–748.

¹³ *Informator o stratach bibliotek i księgozbiorów domowych na terytoriach polskich okupowanych w latach 1939–1945 (bez ziem wschodnich)*, B. Bieńkowska (red.), Poznań 2000, s. 301.

¹⁴ *Dział Starodruków Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 10 (1930), s. 51–53.

¹⁵ *Księgozbiór zasadniczy Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 3–4 (1930–1931), s. 13–15.

bibliograficznych, zarówno o starych, jak i nowych dziełach. Filozofia jest eksponowana jako składnik kształcenia bibliotekarzy w Rocznej Szkole Bibliotekarskiej, działającej przy Bibliotece Publicznej.

Filozofia w zbiorach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy

Z uwagi na brak źródeł nie jesteśmy w stanie prześledzić wielkości księgozbioru filozoficznego w warszawskiej bibliotece w okresie międzywojennym. Dzięki „Bibliotekarzowi” jest to możliwe w odniesieniu do trzech pierwszych lat działalności (1919–1921 – zob. tab. 5).

Tab. 5. Filozofia w księgozbiorze Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy

Rok	Dzieła	Udział w księgozbiorze [%]
1919	7044	5,3
1920	1502	1,75
1921	1534	1,77

Źródło: „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 12 (1931–1932), 1, 12 (1932–1933)

Podajemy te dane na odpowiedzialność pisma, nie kwestionujemy ich bynajmniej, ale zastrzegamy, że pochodzą one ze źródła pośredniego. Niestety, mimo że sprawozdania z działalności biblioteki były drukowane dość regularnie, to nie zawierały w zasadzie charakterystyki treściowej zbiorów. Pewne wyobrażenie o rozwoju księgozbioru filozoficznego daje charakterystyka ilościowo-jakościowa wybranych działów biblioteki. Stąd też wiemy, że w dziale starodruków w roku sprawozdawczym 1929/1930 w bibliotece znajdowało się 36 (1,2%) dzieł filozoficznych na ok. 3000 woluminów tego zasobu¹⁴. Na dzień 1 kwietnia 1930 r. największa część księgozbioru Biblioteki Publicznej, zwana księgozbiorem zasadniczym, mieściła w sobie 3965 dzieł filozoficznych (2,2%) na ogółem 109 842 dzieła¹⁵. W dziale informacyjnym, liczącym

580 dzieł w 16 664 tomach, filozofię reprezentowało 51 dzieł (3,07%) (stan na 31 marca 1930 r.)¹⁶. Filozofia była dobrze reprezentowana w wypożyczalni. Według danych na 1 października 1930 r. spośród 14 014 dzieł znajdowało się aż 2208 dzieł filozoficznych (12,4%)¹⁷.

Nabytki

Problemem dla warszawskiej Biblioteki Publicznej do 1928 r. był dopływ nowości wydawniczych. Wprawdzie biblioteka uzyskała już w 1917 r. prawo do egzemplarza obowiązkowego, ale albo istniało ono tylko na papierze, albo działało bardzo słabo. Stwierdzał to autorytatywnie kierownik działu wpływów Leon (Lew) Bykowski, który podawał w dwóch sprawozdaniach z lat 1928 i 1929¹⁸, że księgozbiór do tego czasu składał się prawie wyłącznie z darów, co prawdopodobnie dotyczyło również filozofii. Dzięki sprawozdaniom biblioteki dotyczącym nabytków w układzie treściowym możemy prześledzić napływ książek filozoficznych do biblioteki w latach 1928–1932¹⁹ (tab. 6).

Tab. 6. Nabytki w z zakresu filozofii w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy w latach 1928–1932

Rok	Książki	Czasopisma
1928/1929	104 dzieła (6,9%)	7 tytułów (5,3%)
1929/1930	42 dzieła (4,9%)	5 tytułów (2,4%)
1930/1931	34 (3,7%)	?
1931/1932	5 (1,1%)	?

Źródło: „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy” 1929–1933.

Czasopisma i książki filozoficzne w zbiorach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy

Wspomniane sprawozdania za lata 1928/29 oraz 1929/30 pokazują również, jakie czasopisma filozoficzne prenumerowała Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy. Na liście

¹⁶ *Dział Informacyjny Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 3–4 (1930–1931), s. 22–30.

¹⁷ *Wypożyczalnia z księgozbiorem ruchomym Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 7–9 (1932–1933), s. 41–48.

¹⁸ L. Bykowski, *Dział Wpływów Książkowych Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Podział zakupów 1928/29*, Warszawa 1930.

¹⁹ L. Bykowski, *Dział Wpływów Książkowych Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Podział zakupów 1929/30*, Warszawa 1931.

20 Zob. A. Lupszak, *Polskie czasopisma filozoficzne w okresie międzywojennym – szkic*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, 15 (2021), s. 461–486.

21 Dina Szejnberg – żona Tadeusza Kotarbińskiego, zmieniła nazwisko na Janina Kotarbińska. Zob. „Ruch filozoficzny”, 58 (2001), s. 503, 519.

22 *Desiderata, Duplicata*, „Bibliotekarz” 1–6 (1919); „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 1–12 (1929–1930), 1–12 (1930–1931), 1–2 (1932–1933).

23 *Ibidem*.

pośród 131 prenumerowanych czasopism zagranicznych 7 (5,3%) to czasopisma filozoficzne, w tym niemieckie, francuskie, angielskie i amerykańskie (Wykaz 1). Szkoła, że nie znalazły się w sprawozdaniu również prenumerowane czasopisma polskie. Trudno jednak sobie wyobrazić, aby biblioteka nie prenumerowała albo nie gromadziła, jako beneficjent egzemplarza obowiązkowego, polskich czasopism filozoficznych („Przegląd Filozoficzny”, „Ruch Filozoficzny” „Kwartalnik filozoficzny”, „Studia philosophica”, „Archiwum Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce”)²⁰.

Godzi się zaznaczyć, że biblioteczne w doborze literatury naukowej pomagało Kolegium Doradców Naukowych. Filozofię i psychologię reprezentowali członkowie Seminarium Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego: Tadeusz Kotarbiński, dr Dina Szejnberg²¹, dr Maria Ossowska oraz dr Roman Markuszewicz, który odpowiadał za psychologię²².

Duplicata, Desiderata

Jak widzimy, liczba kupowanych dzieł filozoficznych oraz czasopism filozoficznych w bibliotece malała, mimo że placówka przeszła pod pieczę m.st. Warszawy, tym samym otrzymała stałe źródło utrzymania. Świadectwem stosunkowo niewielkiego zainteresowania filozofią są również cztery rubryki bibliograficzne publikowane cyklicznie w „Bibliotekarzu”: *Duplicata* (wykaz dubletów), *Desiderata* (wykaz publikacji, które biblioteka chciałaby nabyć), *Nowe Książki* (nabytki z zakresu filozofii) oraz *Książka w bibliotece*. Pośród dokumentów, które biblioteka chciałaby nabyć do swojego księgozbioru, zostały odnotowane 2 czasopisma („Ruch filozoficzny” 1919, nr 5, 6 oraz „Przegląd filozoficzny” 1922 z. 4) i jedna książka (J. Tennen, *Estetyka żywego słowa*, Lwów 1904)²³. Nieco dłuższa jest lista dubletów, licząca 17 dzieł, wśród nich zarówno dzieła polskie, jak i obce. Dość negatywny w wymowie obraz poprawia jednak statystyka wydawnictw

periodycznych, które wpłynęły do biblioteki w 1930 r. Na ogólną liczbę 2246 tytułów czasopism, na filozofię przypadło 25 tytułów (1,11%)²⁴ (Wykaz 2-3).

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Nowe Książki*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 1929–1934.

²⁶ „Bibliotekarz”, 1–2 (1934–1938).

Nowe Książki

Trzecią rubryką przynoszącą informacje bibliograficzne o książkach filozoficznych w zbiorach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy był dział *Nowe Książki*. Informował on o najważniejszych nowych nabytkach otrzymanych przez bibliotekę w okresie miesiąca sprawozdawczego. W latach 1929–1934, gdy dział ten był drukowany w „Bibliotekarzu”, odnotowano w nim ogółem 335 książek. Najczęściej były to dzieła z zakresu bibliotekoznawstwa oraz różne wydawnictwa informacyjne, aczkolwiek na listach pojawiały się również książki z innych dziedzin wiedzy. Od czasu do czasu zamieszczano tam też informacje o książkach z zakresu filozofii i psychologii. W rubryce tej odnotowano 6 książek z obu dziedzin. Były to przede wszystkim dzieła zagranicznych filozofów w przekładzie na język polski, m.in. Ottmara Dittricha, Waltera Stricha czy Władysława Tatarkiewicza²⁵ (Wykaz 4).

Książka w bibliotece

Ambicje redakcji „Bibliotekarza” informowania o książkach filozoficznych nie ograniczały się li tylko do dzieł znajdujących się w zbiorach warszawskiej księżnicy. Dowodem na to jest nowa rubryka (kolumna) informacyjna *Książka w bibliotece*, która pojawiła się w roczniku 1934/1935 i była publikowana do nr. 1/2 (1938)²⁶ (nieregularnie w 1919 r.). Był to rodzaj bibliografii adnotowanej zawierającej książki godne polecenia do zakupu lub gromadzenia w bibliotekach publicznych. W każdym numerze pisma było zamieszczane zestawienie przynajmniej nominalnie składające się z trzech części: 1. książki dla bibliotekarzy; 2. książki dla dzieci i młodzieży; 3. książki naukowe. Każda książka, oprócz opisu bibliograficznego

27 *Książka w bibliotece. Katalog informacyjny*, W. Dąbrowska (red.), Warszawa 1934; *Przewodnik literacki i naukowy 1934-1935*, W. Dąbrowska (red.), Warszawa 1937.

28 „Przewodnik literacki i naukowy”, 1-5 (1938).

i ceny, była zaopatrzona w krótką charakterystykę dzieła oraz siglum wyrażone rzymskimi cyframi od I do IV, wskazujące na grupę wiekową, dla której książka była przeznaczona. Cyfra była drukowana pod opisem. Na górze, nad opisem, był podawany cyfrą arabską numer klasyfikacyjny według klasyfikacji dziesiętnej Deweya. W ciągu 4 lat istnienia rubryki zamieszczono w niej opisy 640 książek, z których 247 to książki naukowe. Zaledwie część wszystkich spisów stanowiły książki filozoficzne (7 – zob. wykaz 5). Ta liczba może być jednak myląca bez dodatkowego wyjaśnienia. Przeglądy bibliograficzne w „Bibliotekarzu” były *de facto* bardzo skromnym wyciągiem z dwóch katalogów wydanych przez Poradnię Biblioteczną ZBP w latach 1931-1935²⁷. Łącznie liczyły one 6674 pozycje, podzielone, tak jak w piśmie, na 3 działy. Filozofia liczyła ogółem 90 pozycje (64+26), w tym również te zamieszczone w „Bibliotekarzu”. W kontynuacji katalogu, w formie czasopisma „Poradnik literacki i naukowy” (1938, nr 1-5)²⁸, poza jednym przypadkiem (Robert Owen, *Życie i twórczość filozofów*, Warszawa 1937), filozofia była właściwie nieobecna.

W spisie można wyodrębnić sześć głównych rodzajów książek filozoficznych: 1. dzieła klasyków (Platon, Kant, Kartezjusz, Pascal i inni); 2. dzieła współczesnych filozofów (T. Kotarbiński, Kazimierz Twardowski; Henri Bergson; William James; Friedrich Nietzsche); 3. Logika (William Stanley Jevons); 4. Opracowania historii filozofii (W. Tatarkiewicz, Ajdukiewicz; Kotarbiński); 5. Dzieła z zakresu psychologii (Władysław Witwicki); 6. Szkice filozoficzno-etyczne (Maurice Maeterlinck; Stefan Zweig). Niemalą część wykazów stanowią dzieła psychologiczne, w tym dotyczące psychoanalizy. Warto zwrócić uwagę na adnotacje dołączane do opisów. Miały one charakter informacyjny krytyczny zarazem. Informowały tym, czym jest dana książka, wyszczególniały jej główne elementy, określały też stopień trudności. Czasami przybierają postać rekomendacji, zwracając uwagę na stosunek autora do opisywanej rzeczywistości (Stanisław Machniewicz)

oraz jakość wydania (książka wydana bardzo starannie, albo też na styl i logikę (uwagi rzeczowe)²⁹.

Filozofia w Rocznej Szkole Bibliotekarskiej

Czasopismo „Bibliotekarz” nie zapominało, że wartością biblioteki są nie tylko bogate i aktualne zbiory. Redaktorzy i autorzy „Bibliotekarza” pisali o pośrednikach w komunikacji pomiędzy zasobami a użytkownikami, czyli o bibliotekarzach, a właściwie o ich kwalifikacjach. Temu miały służyć kursy organizowane przez Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy w latach 1929–1939 pod egidą Rocznej Koedukacyjnej Szkoły Bibliotekarskiej³⁰. Ich zadaniem było przygotowanie do zawodu osób pracujących bądź chcących pracować w bibliotekach, głównie w publicznych, ale również w szkolnych i fachowych. Kursy te były prowadzone na bardzo wysokim poziomie. Wykładowcy należeli do elity ówczesnego bibliotekarstwa polskiego. Byli to m.in. Wanda Dąbrowska, Józef Grycz, Adam Łysakowski, Ksawery Świerkowski. Co jednak dla nas szczególnie interesujące, to obecność filozofii w programie szkoły. Nie było w programie nauczania co prawda filozofii jako samodzielnego przedmiotu, ale treści filozoficzne można zauważyć w wielu przedmiotach należących do programu kursów. Najwięcej stricte filozoficznych odniesień, znajdziemy w przedmiocie o nazwie „Klasyfikacja nauk”³¹. Przyszli adepci zawodu bibliotekarskiego poznawali dzięki niemu zasady klasyfikacji nauk, najważniejsze systemy klasyfikacyjne, w tym te bazujące na systemach filozoficznych, np. Francisa Bacona. Klasyfikacja dokumentów została zawarta w programie „Wstępu do księgoznawstwa”³². W programie „Historii bibliotek” kursanci mogli usłyszeć o bibliotekach Platona, Arystotelesa, o bibliotekach średniowiecznych, a także o poglądach filozoficznych na zadania bibliotek³³. Obecność filozofii można również dostrzec w dwóch przedmiotach pozornie odległych od

²⁹ *Książka w bibliotece. Katalog...*, s. 333–372.

³⁰ C. Koziół, *op.cit.*

³¹ F. Czerwijowski, *Klasyfikacja*, Warszawa 1938.

³² L. Bykowski, *Wstęp do księgoznawstwa*, Warszawa 1938.

³³ K. Świerkowski, *Historia bibliotek*, Warszawa 1938.

34 L. Bykowski: *Wstęp do księgoznawstwa*.

35 J. Świącicka, *Psychologia czytelnictwa*, Warszawa 1938.

36 *Ibidem*.

37 Z. Gruszka, „Przegląd Biblioteczny”. *Monografia*, Warszawa 2012.

38 M. Olczak-Kardas, „Przegląd Księgarski” 1918–1939. *Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 1: 1918–1925, Kielce 2016; *eadem*, „Przegląd Księgarski” 1918–1939. *Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 2: 1926–1928, Kielce 2017; *eadem*, „Przegląd Księgarski” 1918–1939. *Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 3: 1929–1932, Kielce 2019; *eadem*, „Przegląd Księgarski” 1918–1939. *Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 4: 1933–1936, Kielce 2021; *eadem*, „Przegląd Księgarski” 1918–1939. *Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 5: 1937–1939, Kielce 2022.

39 W. Auerbach, *O doborze literatury z zakresu filozofii*, „Bibliotekarz”, 9 (1938), s. 141–143.

40 J.J. Jadacki, *Walter Auerbach*, [Filozofowie polscy pochodzenia żydowskiego]: *Walter Auerbach, Hersz Bad, Leopold Blaustein, Salomon Igel, Antoni Pański, Zygmunt Schmierer* [w:] *Słownik filozofów polskich*, B. Andrzejewski, R. Kozłowski (red.), Poznań, 1999, s. 15–16, 18, 23–24, 67, 141, 162–163.

41 *Ibidem*; T. Pawlikowski, *Auerbach Walter* [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1, A. Maryniarczyk, W. Daszkiewicz, G. Bury, M. Nawracała-Urban, A. Szymaniak (red.), Lublin 2011, s. 63–65.

42 Zob. S. Ivanyk, *Waltera Auerbacha krytyczna analiza pojęcia obiektywu* [w:] *Mysli o języku, nauce i wartościach. Profesorowi Jackowi Juliuszowi Jadackiemu w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, A. Brożek, A. Chybińska, M. Gryganiec, M. Tkaczyk (red.), Warszawa 2017, s. 176–184.

filozofii, tj. w Bibliologii ideologicznej³⁴ oraz w „Psychologii czytelnictwa”³⁵, których pola badawcze są głęboko osadzone w filozofii. Świadczyć o tym może odsyłacz literaturowy w „Bibliologii” do dzieła Mikołaja Kufajewa pt. *Problemy filozofii knigi*. „Psychologia czytelnictwa”³⁶, z racji ścisłych związków pomiędzy filozofią i psychologią w okresie międzywojennym również może stanowić również przejaw zainteresowań filozoficznych.

Walter Auerbach

Szkic biograficzny

„Bibliotekarz” nie stronił, jak to już zaznaczyliśmy, od filozofii, ale trudno uznać, że filozofia, czy też inna niebibliotekarska dziedzina wiedzy zajmowała jakiegoś znaczące miejsce w czasopiśmie, i trudno się temu dziwić. I tak „Bibliotekarz” wypadł pod tym względem niezgorzej w porównaniu z innymi czasopismami bibliotekarskimi, zarówno tymi o profilu naukowym („Przegląd Biblioteczny”³⁷), jak popularnonaukowymi („Przegląd Księgarsko-Wydawniczy”³⁸). W tym kontekście za coś wyjątkowego uznajemy tekst filozoficzny, jedyny, jaki się w piśmie pojawił, tekst filozofa Waltera Auerbacha, ogłoszony w „Bibliotekarzu” z 1938 r. *O doborze literatury z zakresu filozofii*³⁹. Zanim przejdziemy do krótkiego omówienia tego tekstu, kilka słów, zdań przypomnienia tej wybitnej, aczkolwiek w pewnym stopniu zapomnianej postaci z kręgu filozofii. Tym bardziej warto to zrobić, że właściwie do dnia dzisiejszego nie ukazała się w druku sylwetka biograficzna Auerbacha, a teksty na jego temat są dalece niekompletne, czego przykładem może być biogram w *Słowniku filozofii polskiej*⁴⁰, gdzie jego autor Juliusz J. Jadacki nie podał ani dokładnej daty urodzin i śmierci Auerbacha, w innych kwestiach biograficznych będąc również daleki od ścisłości⁴¹. Uczynił to Stepan Ivanyk, ukraiński filozof ze Lwowa, w publikacji poświęconej rozprawie Auerbacha nt. Meinongowskiej teorii obiektywu⁴².

Z odnalezionych przez Ivanyka rękopisów, uzupełnionych informacjami uzyskanymi poprzez dalsze poszukiwania⁴³, możemy się dowiedzieć, że Auerbach urodził się we Lwowie 4 sierpnia 1905 r., we Lwowie uczęszczał do gimnazjum, najpierw do IV Gimnazjum C.K.⁴⁴, a od 1918 do 1923 r. do Gimnazjum Żydowskiego Towarzystwa Szkoły Ludowej.

Fot. 1. Walter Auerbach

Źródło: W. Auerbach (pierwszy rząd od góry, w środku), <https://plato.stanford.edu/entries/lvov-warsaw/seminar.html> [dostęp: 20 V 2023]

W latach 1923–1927 studiował filozofię na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie pod kierunkiem Kazimierza Twardowskiego, ale uczęszczał również na wykłady Kazimierza Ajdukiewicza, Romana Ingardena, Mścisława Wartenberga oraz T. Kotarbińskiego. W trakcie studiów brał udział w ćwiczeniach i seminariach filozoficznych Twardowskiego oraz w pracach konserwatorium filozoficznego. W 1927 r. obronił pracę doktorską pt. *Meinongowska teoria obiektywu* pod kierunkiem Kazimierza Ajdukiewicza. Recenzentami pracy byli K. Twardowski oraz W. Tatarkiewicz⁴⁵. Następnie został zatrudniony w UJK. Dokładnie nie wiadomo, czym się zajmował do 11 października 1934 r. Bardzo możliwe, że pracował w którejś ze szkół we Lwowie na posadzie nauczyciela.

43 T. Pawlikowski, *op.cit.*, s. 63–65.

44 *Sprawozdanie Dyrekcji C.K. IV Gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1916/17*, Lwów 1917, s. 37.

45 Tytuł pracy doktorskiej W. Auerbacha: *Meinongowska teoria obiektywu* (1925). Zob. S. Ivanyk, *op.cit.*, s. 176.

46 Teczka osobowa Auerbacha w Archiwum Obwodowym we Lwowie, fond 26: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (1919–1939), opis 5: Sprawy personalne grona profesorskiego i urzędników, sprawa 37a: Walter Auerbach.

47 W Archiwum Uniwersytetu mamy jedynie zachowane drukowane „Składy Uniwersytetu i spisy wykładów” z poszczególnych lat i w nich nazwisko Auerbach Walter nie występuje. Informacja uzyskana od Renaty Grzegórskiej z Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego (12.09.2022).

48 Zob. Wykaz 6.

49 S. Iwanik pisze o 3 drukowanych publikacjach Auerbacha. Zob. S. Iwanik, *op.cit.*, s. 177.

W mieście nad Pełtwią zaangażował się także w działalność Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Tam też brał udział w redagowaniu organu PTF, czasopisma „Ruch Filozoficzny”. We Lwowie mieszkał do 1934 r. Od początku roku akademickiego 1934/1935 otrzymał posadę młodszego asystenta w Katedrze Filologii Klasycznej UJK, z której jednak zrezygnował zaledwie po miesiącu, jak tłumaczył w piśmie do Wydziału Humanistycznego UJK, z powodu pogorszenia położenia ekonomicznego jego rodziny⁴⁶. Wobec tego podjął decyzję o wyjeździe do Warszawy w celu poszukiwania posady nauczycielskiej. W 1934 r. wyjechał do Warszawy, i tak naprawdę tu urywa się ślad po Auerbachu poza wspomnianym artykułem w „Bibliotekarzu”. Nazwisko Auerbacha nie figuruje w wykazach wykładowców Uniwersytetu Warszawskiego⁴⁷. W Warszawie Auerbach włączył się w działalność zarządu warszawskiego PTF. Niestety niewiele możemy powiedzieć o jego osobistych losach zarówno w okresie lwowskim, jak i warszawskim. Jak wiadomo warszawskie getto zostało zlikwidowane w 1943 r., stąd też bardziej prawdopodobną datą śmierci Auerbach jest 1942 r. W. Auerbach został najprawdopodobniej zamordowany we Lwowie w 1942 lub w 1943 r. Jego nazwisko widnieje na karcie ewidencyjnej lwowskiego ghetta, która została odnaleziona w Holocaust Museum w Waszyngtonie (https://www.ushmm.org/online/hsv/person_view.php?PersonId=7670881).

Twórczość filozoficzna

O wiele więcej możemy powiedzieć o działalności twórczej Auerbacha na polu filozofii. Twórczość Auerbacha jest zaliczana do fenomenologii. Auerbach poruszał problemy z pogranicza psychologii opisowej i semiotyki. W ilościowym ujęciu dorobek Auerbacha można uznać za bardzo skromny. Liczy zaledwie 11 publikacji wydanych w latach 1929–1939⁴⁸. Należy się jednak zgodzić z oceną Iwanika, że w przypadku Auerbacha wyznacznikiem jest jakość⁴⁹. Do najważniejszych jego dzieł należą wnikliwe analizy

nt. wątpienia⁵⁰ oraz sądów przypomnieniowych⁵¹. Auerbach zadebiutował jako filozof rozprawą *De principio Heracliteo* („Eos”, 32 (1929))⁵². Ostatnią publikacją Auerbacha był artykuł o kontakcie psychicznym i jego roli w nauczaniu⁵³ (Wykaz 6).

50 Wykaz 6.

51 *Ibidem*.

52 *Ibidem*.

53 *Ibidem*.

54 W. Auerbach, *op.cit.*

Artykuł Auerbacha

Czas najwyższy przejść do tekstu Auerbacha zamieszczonego w „Bibliotekarzu”, 9 (1938). Jest to tekst zupełnie nieznan w środowisku filozoficznym. Nikt dotąd go nie zauważył, nie odnotował, nie omówił, może dlatego że można go zakwalifikować jako pracę drobną, mało znaczącą w ogólnym dorobku filozofa. Być może byłoby właściwe, gdyby ten tekst roztrząsać z czysto filozoficznego punktu widzenia, w dodatku naukowego, tzn. oceniać pod tymi względami jego wartość. Rzecz w tym jednak, że jest to zapewne skrócony, zaledwie 3-stronicowy zapis odczytu pt. *O doborze literatury w zakresie filozofii*⁵⁴, wygłoszonego podczas kursu bibliotekarskiego dla bibliotekarzy zawodowo czynnych w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, zorganizowanego przez warszawskie Koło ZBP. Warto zatrzymać się w tym miejscu i zwrócić uwagę na aspekt organizacyjny i niefilozoficzny wystąpienia Auerbacha. Co mówi nam to zdarzenie i sam tekst? O kilku co najmniej sprawach. Po pierwsze, że środowisko przedwojennych bibliotekarzy rozumiało znaczenie filozofii w praktyce bibliotekarskiej jako z jednej strony składnik wiedzy ogólnej bibliotekarza, a z drugiej strony jako dyscyplinę, której dzieła są poszukiwane przez czytelników i która powinna być choćby dlatego obecna w bibliotece. Patrząc na tę kwestię od strony Auerbacha, możemy wyrazić się z uznaniem dla niego za to, że zgodził się na przeprowadzenie odczytu, a następnie opublikowanie go na łamach pisma bibliotekarskiego, czym dowiódł, że – jak sądzimy – leżała mu na sercu sprawa popularyzacji filozofii w społeczeństwie. Nie wiemy, kto wysłuchał odczytu, nie wiemy też, jak doszło do jego zaaranżowania. Bardzo możliwe,

że Auerbach, który mieszkał w Warszawie na Chmielnej 2, zaglądał od czasu do czasu do biblioteki na Koszykowej, choćby po to, aby przejrzeć bieżącą literaturę filozoficzną, książki i czasopisma, polskie i zagraniczne.

O czym powiedział Auerbach bibliotekarzom i o czym jest sam tekst? Jest to właściwie bibliograficzne zestawienie tematyczne książek filozoficznych zalecanych przez Auerbacha bibliotekarzom, opatrzone kilkoma komentarzami. Auerbach umieścił w spisie 50 książek, dzieląc je na cztery grupy: 1. Historia filozofii; 2. Klasycy filozofii; 3. Wypisy filozoficzne, wstępy do filozofii, podręczniki; 4. Monografie popularne. W dziale pierwszym, historycznym umieścił książki najwybitniejszych współczesnych mu filozofów, w tym W. Tatarkiewicza, Izidorę Dąmbuską, Twardowskiego. Dział klasyków obejmuje dzieła Platona, Arystotelesa, św. Augustyna, George'a Berkeleya, Davida Hume'a, Immanuela Kanta, Arthura Schopenhauera, Friedricha Nietzchego i K. Twardowskiego. Siedem dzieł liczy dział popularnonaukowy. Znalazły się w nim m.in. publikacje K. Ajdukiewicza, Wilhelma Jerusalema, Oswalda Külpego, wszystkie zawierające wstępy lub wprowadzenia do filozofii. W dziale monograficznym Auerbach umieścił cztery serie dzieł filozoficznych, liczące 30 dzieł. Na pierwszym miejscu wyeksponował *Bibliotekę Polskiego Towarzystwa Filozoficznego*, zaraz po niej *Bibliotekę Filozoficzną* (w niej 9 spośród 17 wydanych dzieł, m.in. Władysława Witwickiego, Stanisława Kaczorowskiego, Stanisława Szumana, Leopolda Blausteina). Na trzecim miejscu umieścił wydawnictwa *Sekcji Psychologicznej Towarzystwa Wiedzy Wojskowej*, a wśród nich dwa: *Dialog o męstwie Platona* oraz *Z zagadnień ogólnej teorii walki* T. Kotarbińskiego. Za cenne i ważne uznał Auerbach inne dzieło, encyklopedię *Świat i życie*, wydaną w 5 tomach, w których, jak zaznaczył, zamieszczono szereg popularnych artykułów z różnych dziedzin filozofii⁵⁵.

Dla bardziej wytrawnych i zaawansowanych w wiedzy filozoficznej osób, jak zaznaczył, Auerbach polecił w wyborze zestaw książek z trzech działów filozofii: 1. teoria

poznania i logika; 2. etyka; 3. estetyka. W pierwszej grupie umieścił główne dzieła z zakresu logiki (K. Ajdukiewicz, T. Kotarbiński, Alfred Tarski). Trzy uznane przez Auerbacha najważniejsze i godne polecenia dzieła z etyki to Karola Frenkela *O pojęciu moralności*, Georga Edwarda Moore'a *Zasady etyki* oraz W. Tatarkiewicza *O bezwzględności dobra*. Wśród trzech dzieł z zakresu estetyki znalazły się książki L. Blausteina *Przedstawienia schematyczne i symboliczne*, Romana Ingardena *O poznawaniu dzieła literackiego* oraz Stanisława Ossowskiego *Podstawy estetyki*.

Auerbach ograniczył się do najważniejszych dzieł, co zaznaczył we wstępie do swojego artykułu, podkreślając, że chodzi mu o dzieła najważniejsze z każdej grupy. Zwrócił uwagę na znaczenie królowej nauk, zwłaszcza – jak to wyraził – „dla najinteligentniejszej młodzieży w wieku 17–18 lat”, grupy, która szuka w filozofii odpowiedzi na podstawowe pytania: jaką naprawdę jest rzeczywistość? Które poznanie jest prawdziwe? Jak postępować w życiu? Na czym polega piękno? W przesłaniu Auerbach zwrócił się też do bibliotekarzy, aby „unikali książek mętnych i nieodpowiedzialnych”, obecnych też w literaturze filozoficznej, a polecali książki jasno napisane, godne przeczytania bądź ważne ze względu na rolę dziejową, jaką odegrały, czy też wywierany przez nie wpływ wychowawczy⁵⁶.

Zakończenie

Przedwojenny „Bibliotekarz” za główny cel stawiał sobie informowanie o bibliotekach i bibliotekarzach. Właśnie bibliotekarze byli głównymi adresatami pisma, dla których w myśl ideowych założeń „Bibliotekarz” miał być źródłem wiedzy, miejscem wymiany poglądów, a także przyczynkiem do doskonalenia zawodowego. Nic zatem dziwnego, że strony czasopisma wypełniały przede wszystkim treści fachowe, bibliotekarskie, podawane w różnej formie, najczęściej czysto sprawozdawczej i informacyjnej, ale nierzadko również poprzez teksty

poradnicze, czasami również poprzez teksty problemowe. Obecność filozofii, co trzeba przyznać, jest znikoma i właściwie trudna do odnalezienia poza jednym stricte filozoficznym tekstem. Żeby dotrzeć do filozofii na łamach „Bibliotekarza”, trzeba jej poszukiwać i ją „wyławiać”. W rezultacie należy powiedzieć, że warto było to robić. Dzięki drobiazgowym poszukiwaniom udało się odnaleźć i wyeksponować treści filozoficzne. Są to przede wszystkim informacje bibliograficzne, tytuły książek i czasopism filozoficznych, pomieszczone w działach prezentujących literaturę filozoficzną bieżącą (*Nowe książki; Książka w bibliotece*) oraz retrospektywne (*Duplicata; Desiderata*). Szczególnie wartościowym źródłem informacji o nowościach wydawniczych są działy *Nowe książki* oraz *Książki w bibliotece*, które wprawdzie nie eksponują dzieł filozoficznych w obfitości, ale kierują do źródeł rękopiśmiennych i drukowanych. Informacje te pozwalają zrekonstruować, choćby częściowo, nowe nabytki filozoficzne. Nie ma oczywiście mowy o kompletności. Pełnej wiedzy o wydawanej przed wojną literaturze filozoficznej trzeba szukać w Urzędowym Wykazie Druków. Mimo wszystko wskazują bibliotekarzom dzieła ważne, istotne, przydatne, takie, których mogą poszukiwać czytelnicy.

Przedwojenny „Bibliotekarz” odsłania jeszcze jedną stronę filozoficznego „medalu”. Będąc organem Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, przynosi bogaty materiał o tej instytucji, w szczególności o księgozbiorze i o czytelnictwie. Są to z reguły informacje statystyczne, ale bezwzględnie wartościowe. Dają wyobrażenie o pozycji filozofii w księgozbiorze, w praktyce gromadzenia zbiorów. „Bibliotekarz” jest cennym źródłem informacji filozoficznej również ze względu na tekst Auerbacha, wskazujący na znaczenie, jakie przykładali redaktorzy pisma do filozofii jako elementu wiedzy bibliotekarskiej. Tekst Auerbacha pokazuje także to, że filozofowie okresu międzywojennego przykładali dużą wagę do popularyzacji filozofii wśród niefilozofów. Analiza treści filozoficznych w przedwojennym „Bibliotekarzu” skłania do stawiania pytań, na które

w piśmie trudno znaleźć odpowiedź, a które są niemniej istotne, mianowicie o czytelnictwo literatury filozoficznej, o rolę biblioteki w środowisku filozofów. Pewnie do ciekawych wniosków mogłaby prowadzić analiza obecności tematyki bibliotekarskiej w czasopismach filozoficznych.

WYKAZY

Wykaz 1

Obcojęzyczne czasopisma filozoficzne w zbiorach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy

1. „Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik”.
2. „Archiv für Geschichte der Philosophie und und Soziologie”.
3. „Ethische Kultur”.
4. „Philosophie – Psychologie – Pädagogik”.
5. „Revue philosophique de la France et de l’Etranger”.
6. „The Journal of Philosophie.”
7. „Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinneorgane”.
8. „Zeitschrift für pädagogische Psychologie”.

Wykaz 2

Dublety z zakresu filozofii w zbiorach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy na łamach „Bibliotekarza”

1. Coignett Ch., *Moralność niezależna*, Warszawa 1873.
2. *Die Irrlehre Russels oder der sogenannten Bibelforscher beleuchtet durch Gottes Wort*, [s.l., s.n.] 1929.

3. Dzeduszycki W., *Wykłady z pierwszej filozofii*, Warszawa 1880.
4. Fourcay A., *Filozofija chemiczna*, Warszawa 1880.
5. Hartmann E., *Philosophie des Unbewußtem*, Berlin 1873.
6. Huxley T.H., *Ewolucja i etyka*, Warszawa 1904.
7. Jacques A., Simon J., Saisset E., *Przewodnik filozofii*, t. 1: *Wstęp i psychologia*, tłum. E. Ziemięcka, Warszawa [1862].
8. Kant I., *Kritik der reinen Vernunft, Text der Ausgabe 1781 mit Beifügung sämtlicher Abweichungen der Ausgabe 1787*, K. Kehrbach (Hrsg.), Leipzig 1878.
9. Kant I., *Marzenia Jasnovidzacego*, Warszawa 1899.
10. Karlowitz N., *Die Entwicklung des Nihilismus*, Berlin 1879.
11. Kiesewetter J.G., *Grundriß einer reinen allgemeinen Logik nach Kantischen Grundsätzen*, Bd. 1–3, Leipzig 1912.
12. Kozłowski W.M., *Historia filozoficzna powstania i rozwoju idei podstawowych umysłowości współczesnej*, t. 1, cz. 1: *Inicytorzy i punkta wyjścia*, Warszawa 1910.
13. Lange F.A., *Historia filozofii materialistycznej*, t. 1–2, Warszawa 1881.
14. Levitoux H., *Filozofia natury*, Warszawa 1872.
15. Lichtenberger H., *Fr. Nietzsche i jego filozofia*, tłum. I. Marcinkowska, Warszawa 1905.
16. Niemirowski J., *O związku moralności z ekonomią polityczną. Podług przekładu H. Baudrillarta, profesora w Collège de France*, Warszawa 1861.
17. Niemirycz J., *Badania filozoficzne tajemnicy życia*, t. 1–2, Warszawa 1869–1870.
18. Ostwald W., *Natur-filozofija. Lekcii citaemye v Lejpcigskom institute*, G.A. Kotljar (perev.), M.M. Filipova (red.), Moskwa 1902.
19. Pells É., *La philosophie de la mecanique*, Paris 1888.

Wykaz 3

Dezyderaty z zakresu filozofii w zbiorach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy na łamach „Bibliotekarza”

1. Feuner J., *Estetyka żywego słowa*, Lwów 1904.
2. „Przegląd filozoficzny”, 25 (1922), z. 4.
3. „Ruch filozoficzny”, 5 (1915); 6 (1916), nr 1–2; 9 (1919), nr 3; 15 (1925), nr 3–5.

Wykaz 4

Filozofia w dziale *Nowe książki* na łamach „Bibliotekarza”

1. Büttner W., *Ingenieur, Volk und Welt*, Leipzig 1927.
2. Dittrich O., *Geschichte der Ethik*, Bd. 1–3, Leipzig 1926.
3. Drtina F., *Úvod do filozofie*, Praha 1926.
4. Sombert W., *Der Bourgeois*, Leipzig 1928.
5. Strich W., *Der irrationelle Mensch*, Berlin 1928.
6. Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, t. 1–2, Lwów 1931.

Wykaz 5

Filozofia w dziale *Książka w bibliotece* na łamach „Bibliotekarza”

1. Bierdiajew M., *Nowe średniowiecze*, tłum. M. Reutt, Warszawa 1936.
2. Brzozowski S., *Kultura i życie*, Warszawa 1936.
3. Holzapfel R.N., *Wszechideał, życie duszy i jego nowe postacie społeczne*, tłum. J. Blumenfeld, S. Vincenz, Warszawa 1936.
4. Lessing T., *Europa i Azja. Zanik ziemi przez ducha*, tłum. A. Tom, Warszawa 1935.
5. Machniewicz S., *Estetyka życia codziennego*, Lwów 1934.

6. Markinówna E., *Psychologia indywidualna Adlera i jej znaczenie pedagogiczne*, Warszawa 1933.
7. Volves H. i M., *Człowiek i siły przyrody*, tłum. E. Połębski, Warszawa 1935.
8. Zweig S., *Triumf i tragizm Erazma z Rotterdamu*, tłum. R. Centnerszwerowa, Warszawa 1936.

Wykaz 6

Dorobek piśmienniczy Waltera Auerbacha

1. *Wzajemny stosunek pojęcia rozumowania i wnioskowania w dziele Hume'a* Badania dotyczące rozumu ludzkiego, 1924 (rkps).
2. *O stosunkach różności, podobieństwa i równości*, 1925 (rksp.).
3. *Meinongowska teoria obiektywu*, [wersja I], 1925 (rkps).
4. *Meinongowska teoria obiektywu*, [Lwów] 1928 (rkps.). Przechowywany: Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie, f. 26, op. 4, sp. 90.
5. *De principio Heracliteo*, „Eos”, 32 (1929), s. 301–314.
6. *Zur Gegenüberstellung von Sein und Schein bei Heraklit*, „Eos”, 33 (1930–1931), s. 651–664.
7. *O przypomnieniach*, „Przegląd Filozoficzny”, 36 (1933), s. 107–147.
8. *O wątpieniu* [w:] *Księga pamiątkowa Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie, 12 II 1904–12 II 1929*, Lwów 1931, s. 78–97.
9. *Blaustein L., Przedstawienia imaginatywne*, Lwów 1930, W. Auerbach (rec.), „Przegląd Humanistyczny”, 6 (1931), s. 214–216.
10. *Zagadnienie wartości poznawczej sądów przypomnieniowych*, „Kwartalnik Psychologiczny”, 7 (1935), s. 25–60.
11. *O kontakcie psychicznym i jego roli w nauczaniu*, Warszawa 1938–1939.

Wykaz 7

Książki filozoficzne zaproponowane przez Waltera Auerbacha bibliotekarzom (1938)

1. Ajdukiewicz K., *Główne kierunki filozofii w wyjątkach z dzieł ich klasycznych przedstawicieli*, Lwów 1923.
2. Ajdukiewicz K., *Logiczne podstawy wychowania*, Warszawa 1934.
3. Ajdukiewicz K., *Propedeutyka filozofii*, Lwów 1938.
4. Arystoteles, *Etyka nikomachejska. Księga pierwsza i druga*, tłum., objaśnienia D. Gromska, Lwów 1938.
5. Berkeley G., *Trzy dialogi między Hylasem a Filonusem*, Warszawa 1937.
6. Blaustein L., *O ujmowaniu przedmiotów estetycznych*, Lwów 1938.
7. Blaustein L., *Przedstawienia schematyczne i symboliczne*, Lwów 1932.
8. Czeżowski T., *Propedeutyka filozofii*, Lwów 1938.
9. Dąmbska I., *Zarys historii filozofii greckiej*, Lwów 1935.
10. Descartes R., *Rozprawa o metodzie*, tłum. T. Boy-Żeleński, Warszawa 1934.
11. Frenkel K., *O pojęciu moralności*, Lwów 1927.
12. Hume D., *Badania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. J. Łukasiewicz, K. Twardowski, Lwów 1928.
13. Ingarden R., *O poznawaniu dzieła literackiego*, Lwów 1936.
14. Jerusalem W., *Wstęp do filozofii*, Warszawa 1926.
15. Kaczorowski S., *Logika tradycyjna (zarys dziejów)*, Lwów 1938.
16. Kant I., *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki*, tłum. B. Borstein, Warszawa 1927.
17. Kotarbiński T., *Czyn*, Lwów 1934.
18. Kotarbiński T., *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Lwów 1929.
19. Kotarbiński T., *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, Warszawa 1938.

20. Külpe O., *O zadaniach i kierunkach filozofii*, Lwów 1899.
21. Łukasiewicz J., *O nauce*, Lwów 1934.
22. Marek Aureliusz, *Rozmyślenia*, tłum. M. Reiter, Warszawa 1937.
23. Metallmann J., *Wprowadzenie do zagadnień filozoficznych*, Kraków 1939.
24. Moore G.E., *Zasady etyki*, tłum. C. Znamierowski, Warszawa 1919.
25. Nietzsche F., *Tako rzecze Zaratustra*, tłum. W. Berent, Kraków 1922.
26. Ossowski S., *U podstaw estetyki*, Warszawa 1931.
27. Platon, *Eutyfron*, tłum., wstęp W. Witwicki, Lwów 1934.
28. Platon, *Etyka (Biblioteka filozoficzna)*.
29. Platon, *Fileb*, tłum., wstęp W. Witwicki, Warszawa 1938.
30. Platon, *Laches*, tłum. wstęp, objaśnienia W. Witwicki. Warszawa 1937.
31. Russel B., *Zagadnienia filozofii*, Warszawa 1913.
32. Scheler M., *O zjawisku tragiczności*, tłum. R. Ingarden, Lwów 1938.
33. Schopenhauer A., *O wolności ludzkiej woli*, tłum. A. Stögbauer, Warszawa 1908.
34. Struve H., *O najwyższej zasadzie postępowania etycznego*, Lwów 1934.
35. Szuman S., *Afirmacja życia*, Lwów 1938.
36. Szuman S., *Czy filozofia jest potrzebna?*, Lwów 1938.
37. Szuman S., *O dowcipie i humorze*, Lwów 1938.
38. Św. Augustyn, *Wyznania*, tłum., wstęp i komentarz J. Czuj, Poznań 1929.
39. *Świat i życie. Zarys encyklopedyczny współczesnej wiedzy i kultury*, Z. Łempicki (red.), t. 1–5, Lwów–Warszawa 1933–1939.
40. Tarski A., *O logice matematycznej i metodzie dedukcyjnej*, Lwów 1936.
41. Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, t. 1–2, Lwów 1931.

42. Tatarakiewicz W., *O bezwzględności dobra*, Warszawa 1919.
43. Twardowski K., *O filozofii średniowiecznej. Wykładów sześć*, Lwów 1910.
44. Twardowski K., *O tak zwanych prawdach względnych*, Lwów 1934.
45. Twardowski K., *Rozprawy i artykuły filozoficzne*, Lwów 1927.
46. Twardowski K., *Rozprawy*, Lwów 1938.
47. Vaihinger J., *Filozofia Nietzschego*, tłum. K. Twardowski, Lwów 1904.
48. Witwicki W., *Analiza psychologiczna ambicji*, Lwów 1934.
49. Witwicki W., *Co to jest dyskusja i jak ją trzeba prowadzić*, Lwów 1938².
50. Witwicki W., *Rozmowa z pesymistą*, Lwów 1938³.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA

- Auerbach W., *O doborze literatury z zakresu filozofii*, „Bibliotekarz”, 9 (1938), s. 141–143.
- Bykowski L., *Dział Wpływów Książkowych Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Podział zakupów 1928/29*, Warszawa 1930.
- Bykowski L., *Dział Wpływów Książkowych Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Podział zakupów 1929/30*, Warszawa 1931.
- Bykowski L., *Wstęp do księgoznawstwa*, Warszawa 1938.
- Czerwijowski F., *Klasyfikacja*, Warszawa 1938.
- Dąbrowska W., *Pierwsze wcielenie „Bibliotekarza”. Przyczynek do dziejów prasy bibliotekarskiej*, „Bibliotekarz”, 11 (1963), s. 324–327.
- Desiderata*, „Bibliotekarz”, 1–6 (1919); „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 1–12 (1929–1930); 1–12 (1930–1931); 1–2 (1932–1933).
- Duplicata*, „Bibliotekarz”, 1–6 (1919); „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 1–12 (1929–1930); 1–12 (1930–1931); 1–2 (1932–1933).
- Dział Informacyjny Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 3–4 (1930–1931), s. 22–30.
- Dział Starodruków Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 10 (1930), s. 51–53.
- Książka w bibliotece*, „Bibliotekarz”, 1–2 (1934–1935).
- Książka w bibliotece. Katalog informacyjny*, W. Dąbrowska (red.), Warszawa 1934–1935.
- Księgozbiór zasadniczy Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 3–4 (1930–1931), s. 13–15.
- Nowe Książki*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 1929–1934.
- Od Redakcji*, „Bibliotekarz”, 1 (1934–1935), s. 1.
- Od Redakcji*, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 1–2 (1929–1930), s. 1.
- Olczak-Kardas M., *„Przegląd Księgarski” 1918–1939. Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 1: 1918–1925, Kielce 2016.
- Olczak-Kardas M., *„Przegląd Księgarski” 1918–1939. Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 2: 1926–1928, Kielce 2017.
- Olczak-Kardas M., *„Przegląd Księgarski” 1918–1939. Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 3: 1929–1932, Kielce 2019.
- Olczak-Kardas M., *„Przegląd Księgarski” 1918–1939. Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 4: 1933–1936, Kielce 2021.
- Olczak-Kardas M., *„Przegląd Księgarski” 1918–1939. Adnotowana bibliografia zawartości*, t. 5: 1937–1939, Kielce 2022.
- „Przewodnik literacki i naukowy”, 1–5 (1938).

- „Przewodnik literacki i naukowy” 1934–1935, W. Dąbrowska (red.), Warszawa 1937.
- Redakcja, „Bibliotekarz”, 1 (1919), s. 1–2.
- Sprawozdanie Dyrekcji C.K. IV. Gimnazjum we Lwowie za rok szkolny 1916/17, Lwów 1917.
- Świerkowski K., *Historia bibliotek*, Warszawa 1938.
- Święcicka J., *Psychologia czytelnictwa*, Warszawa 1938.
- Wojciechowska T.D., *Archiwa Janiny i Tadeusza Kotarbińskich*, cz. 1: *Materiały biograficzne i korespondencja*, „Ruch filozoficzny”, 58 (2001), s. 435–530.
- Wypożyczalnia z księgozbiorem ruchomym Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, 7–9 (1932–1933), s. 41–48.

II. LITERATURA

- Bzowska M., *Biblioteka Publiczna 1914–1928* [w:] *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*, S. Tazbir (red.), Warszawa 1961, s. 546–560.
- Gawinkowa I., *Biblioteka Publiczna w latach 1928–1939* [w:] *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*, S. Tazbir (red.), Warszawa 1961, s. 561–605.
- Gębołyś Z., „Bibliotekarz” 1919 – widziany po (100) latach, „Bibliotekarz”, 4 (2019), s. 4–9.
- Gruszka Z., „Przegląd Biblioteczny”. *Monografia*, Warszawa 2012.
- Informator o stanie bibliotek i księgozbiorów domowych na terytoriach polskich okupowanych w latach 1939–1945 (bez ziem wschodnich)*, B. Bieńkowska (red.), Poznań 2000.
- Iwanyk S., *Waltera Auerbacha krytyczna analiza pojęcia obiektywu* [w:] *Mysli o języku, nauce i wartościach. Profesorowi Jackowi Juliuszowi Jadackiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, A. Brożek, A. Chybińska, M. Gryganiec, M. Tkaczyk (red.), Warszawa 2016, s. 176–184.
- Jadacki J.J., [Filozofowie polscy pochodzenia żydowskiego]: *Walter Auerbach, Hersz Bad, Leopold Blaustein, Salomon Igel, Antoni Pański, Zygmunt Schmierer* [w:] *Słownik filozofów polskich*, B. Andrzejewski, R. Kozłowski (red.), Poznań 1999, s. 15–16, 18, 23–24, 67, 141, 162–163.
- Kempa A., *Z dziejów „Bibliotekarza” i „Poradnika Bibliotekarza”* [w:] *Co nam zostało z tych lat. 80-lecie „Bibliotekarza” i 50-lecie „Poradnika Bibliotekarza”*, J. Nowicki (red.), Warszawa, 2000, s. 9–16
- Kornecka J., „Bibliotekarz”. *Lata 1929–1939*, „Bibliotekarz”, 11 (1963), s. 328–341.
- Kozioł C., *Szkola Bibliotekarska przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy* [w:] *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*, S. Tazbir (red.), Warszawa 1961, s. 737–748.

- Kraczkiewicz J., *Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy w latach 1907–1914* [w:] *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*, S. Tazbir (red.), Warszawa 1961, s. 527–546.
- Lupszak A., *Polskie czasopisma filozoficzne w okresie międzywojennym – szkic*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, 15 (2021), s. 461–486.
- Pawlikowski T., *Auerbach Walter* [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1, A. Maryniarczyk, W. Daszkiewicz, G. Bury, M. Nawracała-Urban, A. Szymkowiak (red.), Lublina 2011, s. 63–65.
- Przelaskowski R., *Rys dziejów czasopisma „Bibliotekarz” (1919–1963)*, „Przegląd Biblioteczny”, 3 (1964), s. 153–162.
-